

Mitä leikkauksilla tavoitellaan?

Markku Löytönen

Suomalaisten toimeentulo on perustunut taitoon sopeutua siihen, että maamme tarjoaa varsin niukat luonnonvarat ja että ilmasto on asettanut elämälle ankarat reunaehdot. Aikana, jolloin pääosa suomalaisista sai toimeentulonsa maataloudesta, riippuvuus vuodentulosta oli välitön ja suuri. Esimerkiksi tästä käy 1860-luvun lopun suuret nälkävuodet. Tuolloin usean peräkkäisen sadon menetys johti kirjaumellisesti katastrofiin. Arviolta 100 000 suomalaista menehtyi nälkään ja tauteihin. Maatalouden tehostumisen, kehittyneen logistiikan ja vaurauden kasvun ansiosta suora riippuvuus vuodentulosta on pienentynyt. Kun 1990-luvun lopulla koettiin huonojen satojen sarja, tarvittava vilja ostettiin ulkomailta. Asian uutisointiin uhrattiin suurimmissa lehdissä ehkä kymmenen palasenttimetriä, jos sitäkään.

Yksi sopeutumismme keskeisistä keinoista on ollut kehittää koulutus- ja innovaatiojärjestelmä, jonka avulla pystymme uusintamaan osaamispääomamme. Erityisen voimakkaasti järjestelmää kehitettiin 1900-luvun jälkipuoliskolla. Tuolloin yhtäältä laajennettiin koulutusta käynnistämällä yhdeksänvuotinen peruskoulutus koko ikäluokalle, ja toisaalta kasvatettiin peruskoulun jälkeistä keskiasteen ja lukion jälkeistä yliopistollista koulutusverkkoa. Samalla lisättiin tieteen resursseja, koska tieteellä on avainasema koulutus- ja innovaatiojärjestelmän kehittämisessä.

Koulutusjärjestelmän viime vuosikymmenen aikaiseen kehittämiseen liittyy kaksi piirrettä, jotka ovat olleet menestyksemme kannalta tärkeitä. Ensimmäinen näistä on se, että koulutukseen kuuluu kaikilla asteilla ja sektoreilla yleissivistäviä piirteitä. Tällä tuetaan yksilön elinikäistä oppimista ja parannetaan mahdollisuuksia edetä uralla kohti vaativampia työtehtäviä. Yhteiskunnan kannalta tavoitteena on helpottaa työvoiman liikkumista toimialalta

toiselle talouden rakenteiden muuttuessa. Näin yksilön ja yhteiskunnan etu yhtyvät, vaikka asiaa katsotaankin kahdesta eri näkökulmasta.

Toinen piirre on se, että mahdollisuus koulutukseen on haluttu tarjota kaikille tasavertaisesti riippumatta perheen sosiaalisesta asemasta tai kotipaikasta. Yksilön näkökulmasta kyse on sivistysvaltioon kuuluvasta oikeudesta saada koulutus yksilön oman mielenkiinnon ja lahjakkuuden määrittelemissä rajoissa. Yhteiskunnan kannalta kysymys on siitä, että näin pienessä maassa ei ole varaa antaa yhdenkään yksilön jäädä vaille koulutusta vain siksi, että sattuu syntymään vähävaraiseen kotiin tai syrjäiselle paikkakunnalle. Tässäkin asiassa yksilön ja yhteiskunnan etu yhtyvät, vaikka asiaa tarkastellaankin aivan eri kannalta.

Vähäisistä luonnonvaroista ja rajoittavasta ilmastosta huolimatta olemme onnistuneet hyvin. Kansakuntien taloudellisessa ja tieteellisessä kilvoittelussa olemme vakiinnuttaneet asemamme 15 parhaan joukossa, mitattiinpa asiaa millä tahansa mittarilla. Hyvinvointimme on vakaata ja turvaverkkomme toimivat vähintään tyydyttävällä tasolla. Voimme olla tyytyväisiä menestykseen myös koulutuksen saralla. Kansainvälisessä OECD-maiden PISA-koulusaavutustestissä olemme kaksi kertaa sijoittuneet kiistatta terävimpään kärkeen. Tieteessä tuotamme väestöön suhteutettuna moninkertaisen määrän tutkimusjulkaisuja, mikä on erinomainen saavutus.

Valtiovaltakin tuntuu ymmärtävän osaamisen merkityksen, koska juhlapuheissa ja mietinnöissä toistetaan näkemys Suomen menestymisestä tieteen ja koulutuksen avulla. Valtion niin kutsuttu tuottavuushanke, jonka tarkoituksena on täyttää vain puolet lähivuosina valtiolta vapautuvista työpaikoista, tuntuu kuitenkin olevan ristiriidassa tavoitteiden kanssa. Yliopistot ovat tehostaneet toimintaansa merkittävä-

ti kuluneiden kymmenen vuoden aikana. Tohtorien tuotanto on noussut lähes kolminkertaiseksi ja maisterien puolitoistakertaiseksi. Tulosten kasvamiseen suhteutettuna määrärahat eivät kuitenkaan ole reaalisesti kasvaneet, pikemmin päinvastoin. Jo nyt suomalaisissa yliopistoissa yhden opettajan vastuulla on huomattavasti suurempi määrä opiskelijoita kuin muiden OECD-maiden yliopistoissa keskimäärin. Yliopistojen henkilökunnan määrän leikkaaminen ei siten johda toiminnan tehostumiseen, vaan toiminnan supistumiseen. Tällaiseen meillä ei kansakuntana ole varaa.

Valtion budjetissaan kullekin ministeriöille osoittama resurssi on väline, jolla toteutetaan poliittisella tasolla tehtyjä päätöksiä. Toiminnan tavoite on, että Suomi menestyy entistä paremmin yhä kovemmaksi käyvässä kilpailussa hyvinvoinnista – tästä kaikki ovat varmasti yhtä mieltä. Tähän saakka olemme menestyneet sopeutumalla ja kehittämällä koulutusjärjestelmäämme sopeutumisen välineeksi. Perustellusti voi kuitenkin kysyä, mikä on se ”parempi”, jota nyt suunnitelluilla leikkauksilla ja opetusministeriölle osoitetuilla niukoilla budjettikehyksillä tavoitellaan? Onko aikomuksena luopua siitä mallista, jonka turvin olemme saavut-

taneet nykyisen hyvinvointimme ja vaurautemme? Ja jos on, niin mikä mahtaa olla vaihtoehto? Toiminnan ”tehostaminen” ei ole visio paremmasta, vaan resurssia eli välinettä heikentävä toimenpide.

Koulutus- ja innovaatiojärjestelmämme kehittämiseen nyt käytetyt resurssit luovat kilpailukykyä, mutta niin aineeton kuin aineellinenkin lisäarvo korjataan talteen jossain tulevaisuudessa. On hyvä muistaa, että nykyisen menestyksemme perustana olevat poliittiset päätökset koulutus- ja innovaatiojärjestelmämme kehittämiseksi tehtiin useita vuosikymmeniä sitten. Nyt olisi pystyttävä näkemään vähintään yhtä kauas tulevaisuuteen ja tehtävä yhtä viisaita päätöksiä. Tiivistäen voi kysyä, onko meillä kansakuntana malttia turvata kilpailukykyämme myös tulevaisuudessa panostamalla tieteseen ja koulutukseen niin kuin olemme tähän saakka uskaltaneet tehdä?

Kirjoittaja on maantieteen professori Helsingin yliopistossa sekä Tieteellisten seurain valtuuskunnan hallituksen jäsen.